

چالش‌های نشر علمی فارسی و اقدامات ما

چرا ضرورت دارد که نشر علمی به فارسی به سمت سازگاری با استانداردهای بین‌المللی حرکت کند؟

ژورنال آزادی اندیشه از آغاز انتشار اولین شماره خود در تابستان ۱۳۹۴، نشر نسخه چاپی خود را به انتشارات ایران آکادمیا سپرد، همکاری‌ای که تاکنون نیز به‌طور منظم ادامه داشته است. در آن زمان این ناشر نوپا، بر اساس نیاز ایران آکادمیا به نشر محصولات علمی خود، و در نبود یک انتشارات دانشگاهی فارسی زبان در دیاسپورا، شروع به کار کرده بود. ناشر، در این سالیان در مسیر فعالیت‌های خود تلاش کرده است تا استانداردهای خود را به تدریج ارتقا دهد.

انتشارات ایران آکادمیا، در طول سال گذشته، پس از بررسی برخی موانع و مشکلات نشر علمی پژوهشی به زبان فارسی، اقدام به پایه‌ریزی یک تحول کیفی در میزبانی و مدیریت نشر، گردش کار و استانداردهای نشر و نمایه ژورنال‌های علمی کرده است، تحولی که طبعاً ژورنال آزادی اندیشه نیز از آن بهره‌مند می‌شود. نتایج این تحولات در انتشارات سال ۲۰۲۲ میلادی به بهره‌برداری می‌رسد و از جمله می‌توان آنها را در این شماره ژورنال آزادی اندیشه مشاهده کرد و از آنها بهره برد. خوشبختانه این تحول با شکل‌گیری شورای دبیران جدید ژورنال آزادی اندیشه نیز مقارن شده و نظارت دکتر بنوعیزی، سردبیر آن، در پیشبرد عملی آن بسیار کمک کننده بوده است.

در روزگاری که سپهر علمی و دانشگاهی ایران از بیماری‌های عدیده‌ای رنج می‌برد و برای نمونه، بازار خرید و فروش مدرک (غیر قانونی)، یا ولع انتشار مقاله علمی انگلیسی، برای کسب اعتبار، اما خالی از هر محتوای جدی، بیداد می‌کند؛ تولید محتوای علمی به زبان فارسی با مشکلات فراوانی روبه‌روست. برای نمونه، در حال حاضر، آثار علمی به زبان فارسی در موتورهای جستجوی مدرن مبتنی بر هوش مصنوعی مانند Semantic Scholar و یا ابزار پژوهشی نوین مانند Inciteful و Research Rabbit به درستی نمایه نشده و در ارتباط با دیگر پژوهش‌ها قرار داده نمی‌شوند و اعتبار و اثر واقعی در روند تولید دانش به معنای بین‌المللی آن ندارند، چرا که اگر این آثار حتی مطابق با استانداردهای لازم تهیه شده و واجد چکیده، کلیدواژه‌ها و کتابشناسی هم باشند، به‌دلیل اینکه به زبان فارسی هستند، و ارجاع‌دهی به آنان از هیچ استاندارد قابل اندازه‌گیری پیروی نمی‌کند، از سوی فن‌آوری‌ها و سیستم‌های مدرن یادشده نیز درک و تحلیل نمی‌شوند و به این ترتیب با دیگر پژوهش‌های حوزه خود پی‌ارتباط می‌مانند. در نتیجه، در میان انبوه مطالعات غیرفارسی، آثار فارسی، محلی از اعراب نمی‌یابند و مهم‌تر از همه، هیچ ارجاعی به آنها ثبت نشده و اهمیت این پژوهش‌ها در بدنه دانش موجود، قابل اندازه‌گیری نخواهد بود.

برای مثال، یک پژوهشگر غیر فارسی زبان، نمی‌تواند از یک محتوای علمی تولید شده به زبان فارسی با خبر شود، چه رسد به اینکه به آن ارجاع داده یا با پژوهشگر آن در ارتباط قرار بگیرد. اقدامات جدید انتشارات ایران آکادمیا، زمینه را برای مطلع شدن دیگر پژوهشگران از آثار اساتید و پژوهشگران فارسی زبان فراهم می‌کند، با این امید که تعاملی میان پژوهشگران در بسترهای چندزبانه میسر شود.

یکی از عواقب منفی وضعیت موجود، این است که دانشگاهیان فارسی زبان در سطح جهان، به‌دلیل نبود امکان این تعامل و عدم برقراری ارتباط به‌واسطه تولید محتوای علمی‌شان، رفته رفته، از نگاشتن به زبان فارسی دوری کرده و تولید محتوای علمی به زبان‌های غالب را ترجیح داده و به آن بسنده کرده‌اند. از این روست که بیشتر کاربران و پژوهشگران فارسی‌زبان، از تعامل با آثار آنان محروم یا غافل مانده‌اند. تلاش ما بر این بوده

است که به راه‌های عملی غلبه بر این جدافتادگی بیاوریم. برخی از اقداماتی که در این راستا از سوی انتشارات ایران آکادمیا انجام شده‌اند، از این قرارند:

- به‌کارگیری و توسعه «سیستم مدیریت ژورنال علمی دوزبانه»، سازگار با نمایه‌ساز گوگل اسکولار و دیگر پایگاه‌های داده علمی بین‌المللی.
- ارتقاء امکان دسترسی به متن اصلی مقالات و امکان بررسی آمار مطالعه، دانلود، استناد (تأثیرگذاری) هر مقاله.
- دوزبانه (فارسی، انگلیسی) کردن ژورنال‌ها، به‌گونه‌ای که عنوان، چکیده، کلیدواژه‌ها و کتابشناسی‌ها به هر دو زبان در دسترس قرار گرفته و در پلتفرم‌های معتبر نمایه شوند.
- پاسخ به برخی دشواری‌های عمده استناد به زبان فارسی و انتخاب سازگارترین شیوه‌نامه (نظام «یادداشت-کتابشناسی» شیوه‌نامه شیکاگو) و منطبق کردن آن با نیاز نشر ژورنال علمی فارسی در سیستم‌های نمایه و نشر بین‌المللی.
- تأکید بر آوانگاری کتابشناسی پایانی مقالات فارسی با حروف لاتین، برای تسهیل نمایه شدن و قابل استناد شدن آثار فارسی‌زبانی که ترجمه رسمی به زبان‌های غالب ندارد.
- سیاستگذاری در زمینه روند تولید محتوای علمی، شیوه‌های استناد، دستور خط و آوانگاری که به طور منظم مطابق با پیشرفت‌های نشر دیجیتال بازننگری و به‌روزرسانی می‌شوند.
- تأیید عضویت انتشارات علمی پژوهشی ایران آکادمیا در Crossref به‌عنوان آژانس رسمی ثبت شناسه دیجیتال از بنیاد بین‌المللی (DOI Digital Object Identifier System) و اختصاص DOI یکتا به هر اثر علمی اعم از کتاب، فصل کتاب، مقاله، و یادداشت علمی.
- فراهم کردن شرایط تأیید رسمی ژورنال‌های منتشر شده توسط انتشارات علمی پژوهشی ایران آکادمیا در راهنمای ژورنال‌های با دسترسی آزاد (DOIJ Directory of Open Access Journals).

امیدواریم که این تلاش‌ها، مشوقی برای دانشگاهیان، اندیشمندان و پژوهشگران ایرانی باشد که با تولید محتوا به زبان فارسی، دانش خود را با مخاطبان و جامعه علمی فارسی‌زبان به اشتراک بگذارند و همزمان از نشر و ثبت معتبر آثار خود نیز اطمینان حاصل کنند. باشد که دیگر دست‌اندرکاران نیز، چنانچه این تلاش‌ها را مفید می‌دانند، آنها را به‌کار گرفته و گسترش دهند و به ایجاد فضاهای معتبر علمی و دارای تعامل با پژوهشگران غیر فارسی‌زبان یاری رسانند.

انتشارات علمی پژوهشی ایران آکادمیا
فروردین ۱۴۰۱